

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 2, Sayı: 6, Aralık 2016, s. 84-105

Esmâ KAPAN

Eskişehir Yıldırım Beyazıt İlkokulu, esmaarslan_2811@hotmail.com

Doç. Dr. Nazlı GÖKÇE

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, nazliu@anadolu.edu.tr

7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ DEĞERLERİ KAZANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ*

Özet

Bu araştırmanın amacı, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerini ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Bu doğrultuda verilerin toplanmasında nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseni benimsenmiş, yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda 2012-2013 eğitim öğretim yılı sonunda, 462 7. sınıf öğrencisine *Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği* uygulanmıştır. Aynı zamanda 18 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Ölçek ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalamanın yanı sıra gruplar arası ortalama karşılaştırması için t testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme ile elde edilen verilerin çözümlenmesi ise içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmada nicel ve nitel veriler; eş zamanlı olarak toplanmış, ayrı ayrı analiz edilmiş ve daha sonra bir araya getirilerek birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın sonunda 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerinin; uygulanan ölçeğe ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre farklılaştığı görülmüştür. Ölçekten elde edilen verilere göre öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri kısmen yeterli, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre ise çoğunlukla yetersiz bulunmuştur. Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin cinsiyet, aile aylık gelir durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, sosyal bilgiler dersi ba-

* Bu makale, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2014 yılında kabul edilen “7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanma Durumlarının İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

şarı notu gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri de öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörleri okul içi ve okul dışı faktörler açıklamışlar ve aile, çevre ve kitle iletişim araçları gibi okul dışı faktörlerin okul içi faktörlere göre daha etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Değerler Eğitimi, 7. Sınıf Öğrencileri, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri, Karma Yöntem.

S

Abstract

The aim of this study is to determine to what extent 7th graders gain the values within social studies course and the factors influential over their level of gaining. Thus, mix method, which combines both qualitative and quantitative research methods, has been adopted, and this research has been designed in accordance with convergent parallel design. Congruently with the aims of this research, 462 7th graders were administered *Social Studies Course Value Education Scale* at the end of 2012-2013. Simultaneously, semi-structured interviews were held with 18 social studies teachers. Research data collected via the scale has been analyzed via frequency, percentage, and arithmetic mean along with t-test and one-way variance analysis in order to compare means across groups. Data recorded during semi-structured interviews has been examined through content analysis. In this research, qualitative and quantitative data was collected simultaneously, analyzed separately, and then brought together again to relate with each other. At the end of the research, it has been found that the levels of 7th graders in terms of gaining values within social studies course differed with respect to the scale and to social studies teachers' opinions. Based on the data obtained from the scale, students' level in terms of gaining the values was partially adequate whereas it was mostly inadequate according to social studies teachers' opinions. Moreover, it has been determined that the levels of students in gaining values within social studies course differs across several variables such as gender, monthly income of families, mother's educational background, father's educational background, and their academic success in social studies course. Social studies teachers, on the other hand, grouped the factors influencing students' levels of gaining the values within social studies course as in-school and outside-the-school factors, and have underpinned that outside-the-school factors such as family, environment, and mass media devices are more effective than in-school factors.

Keywords: Social Studies, Value Education, 7th Graders, Social Studies Teachers, Mix Method.

Giriş

Küreselleşme ile birlikte dünyada ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda pek çok değişim olmaktadır. Bu değişimler bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarını, değerlerini ve normlarını gerek doğrudan, gerekse dolaylı olarak etkilemeye başlamıştır. Oluşan bu etkileşim sürecinin, bireylere olumlu olduğu gibi, olumsuz yansımaları da görülmektedir. Nitekim gelişen ve değişen dünyada; hızla büyümekte olan sosyal problemler, artan şiddet olayları, cinayet, terör, intihar, hırsızlık, uyuşturucu, hoşgörüsüzlük, sorumsuzluk, saygısızlık gibi olumsuz durumların, insanların değerleri yeterince kazanamamasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir (Aladağ, 2009; Ediger, 1998; Titus, 1994). Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Değerler kişiliğe ve kültüre dönük bir yapıya sahiptir ve kalıtsal olarak nesilden nesile geçme gibi bir özelliğe sahip olmadığı için başlı başına bir eğitim sorunudur (Yeşil ve Aydın, 2007: 80). Başka bir deyişle bir davranış ilkesi olarak değer; yaşantılar sonucuyla, yani öğrenmeyle oluşmaktadır (Sarı, 2005).

Değerler eğitimi ile bir yandan bütün insanların, özellikle de gençlerin daha karakterli bir hayat sürmesi ve hayatlarından memnun kalması sağlanmaya çalışılırken diğer yandan barış ve huzur içinde yaşayan bir toplum oluşturulmasına katkı getirilmektedir (Akbaş, 2008: 340). Demokratik bir toplum yapısının oluşturulmasında değerler eğitiminin önemi büyüktür. Demokratik bir toplum yapısının oluşturulması için demokrasiye inanmış, temel demokratik değerlerle donatılmış ve bu değerleri eylem olarak gerçekleştirebilen bireylere gereksinim duyulmaktadır (Doğanay, 2009: 230). Öğrencilere değer kazandırma işinin rastlantıya bırakılmaması ve öğretim programlarında planlı etkinlikler yoluyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Ediger, 1998).

İlgili alan yazında değerler eğitimi konusunda çok sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Bunlar içinde; eğitim programları ya da ders kitaplarında değerlerin incelenmesini kapsayan araştırmalar yer almaktadır (Balci, 2008; Ercan, 2001; Sarıcan, 2006; Keskin, 2008). Bunların yanı sıra öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin ve tutumlarının belirlenmesine yönelik araştırmalar da dikkat çekmektedir (Başçı, 2012; Can, 2008; Çelik, 2010; Devci ve Dal, 2008; Gömlüksiz ve Cüro, 2011; Kılcan, 2009; Memişoğlu, 2013; Prencipe, 2001; Thornberg, 2008; Tokdemir, 2007; Tepecik, 2008; Varol, 2013; Çengelci, 2010). Okulların ve öğretmenlerin değerler eğitimindeki görev ve rollerini (Rainey, 1999; Veugelers ve Kat 2003), değerler eğitiminde yaşanan sorunları (Atbaşı, 2007; Başçı, 2012) ve öğretmenlerin değerlerini (Husu ve Tirri, 2007; Tarkoçin, Berktaş ve Balat, 2013) ortaya koyan araştırmalara da rastlanmaktadır.

Farklı araştırmalarda değer eğitimi programları yoluyla öğrencilere çeşitli değerlerin kazandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Bulach ve Butler, 2002; Mikulics, 1998; Finck, Hansen ve Jensen, 2003). Bu nedenle bir değerler eğitimi programı geliştirilerek bunun etkililiğinin sınandığı araştırmalar da dikkat çekmektedir (Dilmaç, 1999; İşcan, 2007; Kuş, 2009; Yazar, 2010). Çeşitli araştırmalarda, öğrencilerin değerleri kazanım düzeyleri değerlendirilmekte (Akbaş, 2004;

Baydar, 2009; Doğanay ve Sarı, 2004; Golzar, 2006; Şahin, 2010; Uçar, 2009; Yiğittir, 2009) ve çeşitli değişkenlerin öğrencilerin değer kazanımlarına etkisi (Astill, Feather ve Keeves, 2002; Beldağ, 2012 McCoy, 2011; Simmons, 1999) belirlenmektedir.

Okullarda değerlerin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı programlardan biri de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programıdır. 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda önceki programlardan farklı olarak temel öğeler: beceriler, kavramlar ve değerler olarak ifade edilmiş, programda değer eğitimi ile ilgili açıklamalar ve etkinlik örnekleri sunulmuştur. Sosyal bilgiler dersi; öğrencilere toplumsal yaşamın bilgi, beceri, tutum ve değerlerini kazandırmayı amaçlayan bir ders olarak değerler eğitiminde önemli görev ve roller üstlenmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (SBDÖP) verilen değerleri kazanma düzeylerinin ve bunu etkileyen faktörlerin araştırılması önemli görülmekte, araştırma sonuçlarının sosyal bilgiler dersinde yapılacak değerler eğitimi çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanma durumlarının incelenmesini kapsayan bu araştırmanın amaçları şöyle sıralanabilir:

- 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan; farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma, barış değerlerini kazanma düzeyleri nedir?
- 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri; cinsiyete, aile aylık gelir durumuna, anne öğrenim düzeyine, baba öğrenim düzeyine ve sosyal bilgiler dersi başarı notlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösteriyor mu?
- Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörlere ilişkin neler düşünüyorlar?

Yöntem

Araştırma Modeli

Tarama modelindeki bu çalışmada, nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem benimsenmiş *yakınsayan paralel desen* seçilmiştir. Karma yöntem birden fazla veri kaynağı ile araştırma problemini anlamada yardımcı olmasının yanı sıra, bir veri toplama biçiminin zayıf yönlerini diğerinin güçlü yönleriyle tamamlamasına da olanak sağlamaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2014: 20; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 352). Yakınsayan paralel desen; çeşitleme (triangulation), birleşik desen (convergent) ya da eş zamanlı desen (concurrent ya da parallel) olarak da ifade edilmektedir. Nicel ve nitel verilerin eş zamanlı (paralel) olarak toplandığı, bilgilerin ayrı ayrı analiz edildiği ve daha sonra verilerin bir araya getirilerek iki veri türünün ilişkilendirildiği bir desen türüdür (Creswell ve Plano Clark, 2014: 193; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 355). Bu yönüyle farklı yollarla elde edilen bulguların karşılaştırılması ya da birleştirilmesi ile bazı yargı ve sonuçlara ulaşılmasını sağlar (Creswell ve Plano Clark, 2014: 74).

Çalışma Grubu

Araştırmaya, 2012-2013 öğretim yılında Eskişehir ili Odunpazarı ve Tepebaşı merkez ilçelerine bağlı ortaokullardan yansız olarak belirlenen 462 tane 7. sınıf öğrencisi ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 18 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel özellikleri

	Frekans (f)	Yüzde %	
Cinsiyet	Kadın	227	49,1
	Erkek	235	50,9
Ailenin Aylık Gelir Durumu	0-500 TL	36	7,8
	501-750 TL	66	14,3
	751-1000 TL	109	23,6
	1001-1500 TL	122	26,4
	1500 TL’den fazla	129	27,9
Anne Öğrenim Düzeyi	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış	25	5,4
	İlkokul	205	44,4
	Ortaokul	94	20,3
	Lise	96	20,8
	Üniversite ve üstü	42	9,1
Baba Öğrenim Düzeyi	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış	20	4,3
	İlkokul	121	26,2
	Ortaokul	99	21,4
	Lise	150	32,5
	Üniversite ve üstü	72	15,6
I. Dönem Sosyal Bilgiler Başarı notu	1	15	3,2
	2	32	6,9
	3	110	23,8
	4	150	32,5
	5	155	33,6
	Toplam	462	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan 7.sınıf öğrencilerinin; %50,9’unun erkeklerden, %49,1’inin kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine bakıldığında ise %7,8’i 500 TL ve altı gelire; %14,3’ü 501-750 TL arasında gelire; % 23,6’sı 751-1000 TL arası gelire; %26,4’ü 1001-1500 TL arası gelire; % 27,9’u da 1500 TL üzerinde gelire sahiptir.

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında; %5,4’ünün hiç okula gitmediği ya da bir süre gidip mezun olamadığı, %44,4’ünün ilkokul, %20,3’ünün ortaokul, %20,8’inin lise, %9,1’inin fakülte, yüksekokul, yüksek lisans ya da doktora düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi ise; %4,3’ünün hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış, %26,2’si ilkokul, %21,4’ü ortaokul, %32,5’i lise, %15,6’sı fakülte, yüksekokul, yüksek lisans ya da doktora düzeyindedir. Öğrencilerin birinci dönem sosyal bilgiler başarı notuna bakıldığında %3,2’sinin 1, %6,9’unun 2, %23,8’inin 3, %32,5’inin 4, %33,6’sının ise 5 olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenleri, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda kadrolu sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapıyor olmaları, 2012-2013 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda ders veriyor olmaları, en az 5-6 yıllık bir tecrübeye sahip olmaları ve görev yaptıkları okulların sosyo-ekonomik düzeyinin farklı bölgelerde bulunmasına dikkat edilmiştir. Araştırmaya katılan 12'si kadın, 6'sı erkek sosyal bilgiler öğretmenin mesleki kıdemleri 8 yıl ile 34 yıl arasında değişmektedir. Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, öğretmenlerin %16,6'sı alt, %38,8'i orta ve %44,4'ü de üst sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan “farklılıklara saygı, vatansızlık, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış” değerlerini kazanma düzeylerini belirlemek için Beldağ (2012) tarafından geliştirilen Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği (SBDDEÖ) kullanılmıştır. Ölçek yedi alt boyutta, 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte vatansızlık değeri ile ilgili 6, barış değeri ile ilgili 5, adil olma değeri ile ilgili 4, bilimsellik değeri ile ilgili 7, estetik değeri ile ilgili 4, farklılıklara saygı değeri ile ilgili 4, dürüstlük değeri ile ilgili 5 madde bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına ait faktör yükleri .400 ile .721 arasında değişmekte olup Cronbach Alpha güvenirliği .88'dir. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alpha güvenirliği ise .94 bulunmuştur.

Ölçekteki maddeler “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” biçiminde belirtilen 5'li dereceleme tipine göre düzenlenmiştir. Olumlu maddelerde kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, kararsızım 3, katılmıyorum 2 ve kesinlikle katılmıyorum 1 puan alırken olumsuz maddeler için bunun tamamen tersi puanlama yapılmıştır.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörlere ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, sahip olduğu belirli düzeydeki standartlık ve aynı zamanda sağladığı esneklik nedeniyle eğitim araştırmalarında sıklıkla kullanılan bir tekniktir (Türnüklü, 2000: 547). Görüşme formu geliştirilirken öncelikle sorulacak sorular belirlenmiş, sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışan iki akademisyenden uzman görüşü alınmış ve bir sosyal bilgiler öğretmeni ile pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşme formlarındaki sorular oluşturulurken; açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma, kolay anlaşılabilir ve odaklı sorular hazırlama, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma, soruları mantıklı bir biçimde düzenleme (Yıldırım ve Simşek, 2013: 156) gibi ilkelere dikkat edilmeye çalışılmıştır. Görüşme formu; “Öğretmen Bilgilendirme ve Yazılı İzin; Kişisel Bilgiler ve Görüşme Soruları” olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, verilerin toplanabilmesi için Anadolu Üniversitesinden etik kurul onayı ve Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden uygulama için izin alınmıştır. 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri ile bu düzeylerin; cinsiyete, aile aylık gelir durumuna, baba öğrenim düzeyine, anne öğrenim düzeyine ve sosyal bilgiler dersi başarı notlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için SBDDEÖ kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında kullanılan bu ölçek, Beldağ tarafından geliştirilen ve kullanılmasına izin verilen Sosyal Bilgiler Değerler Eğitimi Ölçeğidir. Toplanan veriler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı Verilerin çözümlenmesinde frekans, yüzde, standart sapma ve aritmetik ortalamanın yanı sıra; gruplar arası ortalama karşılaştırması için bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) teknikleri kullanılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı bulunan gruplar arası ilişkilerin hangi grubun lehine olduğunu belirlemek için Tukey testi yapılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan görüşmelerde; veri kaybını önlemek ve verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler, görüşme veri döküm formlarına yazılmış, bu formlar farklı bir uzman tarafından kontrol edilmiş ve öğretmenlere de söylediklerini onaylamaları için imzalatılmıştır. Görüşme veri dökümü formunda; bağlam bilgileri (yer, tarih, görüşmeci, görüşülen, görüşme no ve sayfa no), betimsel indeks, satır no, betimsel veri, görüşmeci yorumu ve sayfa yorumu bölümlerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılırken öğretmenlerin gerçek adları yerine kod adlar kullanılmış ve görüşlerin yer aldığı formlardaki satır numaraları verilmiştir.

Görüşmeler yoluyla toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi ile temelde birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek anlaşılır bir biçimde düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin analizinde; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamaları izlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259-260). Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için temalar ve kodların çıkarılmasında iki ayrı uzman ayrı ayrı çalışmış ve kodlama anahtarı oluşturmuşlardır. Uzmanlar “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular üzerinde tartışarak kodlama anahtarına son şeklini vermişlerdir. Güvenirlik hesaplamasında, Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı X 100 formülü kullanılmış ve güvenilirlik ortalaması 97,1 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra tüm görüşme formları tekrar incelenerek görüşlerin her tema ve alt tema için hangi sıklıkta tekrar ettiği frekans olarak ifade edilmiş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde bulgular, araştırmanın amaçları doğrultusunda; “7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ve öğretmen görüşleri” ile “7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler ve öğretmen görüşleri” olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeyleri ve Öğretmen Görüşleri

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, uygulanan SBDDEÖ ile belirlenmeye çalışılmıştır. 7. sınıf öğrencilerinin SBDDEÖ'den aldıkları puanların aritmetik ortalamaları, alınabilecek maksimum puanlar ve kazanım düzeyleri yüzdesi Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: 7. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri (N 462)

	\bar{X}	Alınabilecek maksimum puan	Kazanım düzeyi yüzdesi
Vatanseverlik	21,24	30	%70,8
Barış	20,71	25	%82,84
Adil olma	16,34	20	%81,7
Bilimsellik	27,25	35	%77,8
Estetik	13,90	20	%69,5
Farklılıklara Saygı	15,90	20	%79,5
Dürüstlük	18,74	25	%74,96
Toplam	134,10	175	%76,72

Tablo 2 incelendiğinde, 7. sınıf öğrencilerinin SBDDEÖ'den aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 134,10; değerleri kazanım yüzdesi %76,72'dir. Ölçeğin alt boyutlarında yer alan değerlere bakıldığında ise kazanım düzeyi yüzdesinin; %69,5 puanla en düşük estetik, %82,84 puanla en yüksek ise barış değeri için olduğu görülür. Tablo 2'de, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanım yüzdesinin; vatanseverlik için %70,8, adil olma için %81,7, bilimsellik için %77,8, farklılıklara saygı için %79,5, dürüstlük için %74,96 olduğu görülmektedir. Öğrencilerin değerleri kazanım yüzdesinin çoğunlukla %70'in üzerinde olması olumlu açıdan değerlendirilebilir ve bu konuda öğrenciler yeterli ve kısmen yeterli görülebilir.

7. sınıf öğrencilerinin, sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ilişkin bu dersi yürüten sosyal bilgiler öğretmenlerinin farklı görüşlere sahip oldukları ve görüş ayrılıklarının bulunduğu görülmektedir. Öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini öğretmenlerden 5'i yeterli, 9'u yetersiz, 4'ü ise kısmen yeterli bulmuştur. Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çok azı, öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini yeterli görmektedir. Öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin yetersiz ve kısmen yeterli olduğu yönünde görüş bildiren öğretmenlerin sayısı ise çoğunluktadır. Bu konuda Ö-6 "7.sınıf sosyal bilgiler programındaki elde edilmek istenen kazanım düzeyine ulaşılmadığını düşünüyorum. Özellikle bazı değerlerin hiç yerleşmediğine inanıyorum" (st.3-4) şeklinde açıklama yaparken Ö-7 ise "Şimdi bizim eğitimimizin genel olarak belki de en büyük eksikliği; çocuklarımıza belli değerleri kazandırılmaması (...) Bence çok da fazla yerleştirildiğimize inanmıyorum ben." (st.3-8) demiştir.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki kolay ve zor kazandıklarını düşündükleri değerler de farklılık göstermektedir. Öğretmenler, 7.sınıf öğrencilerinin kolay kazandıklarını düşündükleri değerler içinde en çok vatanseverlik (n=13) değerini vurgulamışlardır. Bunu; bilimsellik (n=9), dürüstlük (n=8), adil olma (n=8), farklılıklara saygı (n=8) değerleri izlemektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden bazı-

ları ise araştırmanın kapsamı dışındaki bazı değerlerin öğrenciler tarafından kolay kazanıldığını ifade etmişlerdir. Araştırmada, birer öğretmenin “dostluk, hoşgörü ve sorumluluk” değerlerinin kolay kazanıldığını düşündüğü bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanımlarıyla ilgili genelde öğretmenlerin olumsuz görüşe sahip olmalarına ve öğrencilerini bu konuda çoğunlukla yetersiz görmelerine karşın öğrencilerinin kolay kazandıklarını düşündükleri değerleri; zor kazandıklarını düşündükleri değerlere göre daha çok ifade etmeleri kendi içinde çelişkili bir durum oluşturmaktadır.

Araştırmada çok az sayıdaki sosyal bilgiler öğretmeni, öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kısmen zor kazandıklarını düşünmektedir. 3 öğretmen vatanseverlik, 1’er öğretmen ise; barış, dürüstlük ve farklılıklara saygı değerleri ile araştırma kapsamı dışındaki temizlik değerinin kısmen zor kazanıldığını düşünmektedir. Değerlerin kısmen zor kazanıldığını düşünen öğretmenlerden Ö-2: *“Vatanseverlik kazandırmaya çalışıyoruz. Öyleyiz böyleyiz diyolarlar ama... Hani davranışta bunu da yaparsan bak bu da vatanseverlik göstergesidir... Zor geldikleri için hani somut bir şey yapamıyorlar. Sözde hani direk söylüyorlar vatanseveriz falan diye; ama somut olarak onlardan bir şey beklendiği zaman... Bak vatansever insan böyle davranır, böyle davranması gerekiyor. Hani onun için bir gayret gösterme, bir çaba gösterme aracı olmuyor. Bu da bilmiyorum günümüzün sorunu herhalde gençliğin”* (st.51-56) diyerek değerlerin kazanıldığının, öğrenci davranışlarında gözlemlenmediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin zor kazanıldığını düşündükleri değerler arasında en çok adil olma (n=6) ve farklılıklara saygı (n=6) değerleri yer almaktadır. Bunları; estetik (n=5), bilimsellik (n=2), dürüstlük (n=2), barış (n=2), vatanseverlik (n=1) izlemektedir. Bazı öğretmenler ise araştırmanın kapsamı dışındaki bazı değerlerin, bunlar; sorumluluk (n=2), temizlik (n=1), özenetim (n=1) ve birbirlerine saygı (n=1) değerleri, zor kazanıldığını belirtmişlerdir. Değerlerin zor kazanıldığını düşünen Ö-15 bu görüşünü *“Şimdi en zor kazandırdığım değer in dürüstlük olduğunu ben düşünüyorum. Çünkü bunun öncelikle ailede başlaması gerektiğine inandığım için, dürüstlük en zor kazanılan değer bence”* (st.34-35) sözleri ile açıklamıştır.

Öğrencilerin SBDDEÖ’den aldıkları puanlar dikkate alındığında; sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanım düzeylerinin, bazı değerler için kısmen yeterli, bazıları için ise yeterli olduğu söylenebilir. Buna karşın sosyal bilgiler öğretmenleri, öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini, yetersiz ve kısmen yeterli bulmaktadır. Öğretmenler, öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerini çoğunlukla olumsuz yönde değerlendirmekle birlikte en fazla öğrencilerin kolay kazandıklarını düşündükleri değerleri açıklamaları aslında genelde öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde değerlerin kazanımı konusunda olumlu görüşe sahip oldukları yönünde değerlendirilebilir.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerini Etkileyen Faktörler ve Öğretmen Görüşleri

Araştırmada, 7. sınıf öğrencilerinin, sosyal bilgiler dersinde yer alan; “farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, bilimsellik, dürüstlük, adil olma ve barış” değerlerini kazanma düzeylerinin; cinsiyet, aile aylık gelir durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi ve sosyal bilgiler dersi başarı notlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri

kazanma düzeylerini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Bunlar aşağıda sırasıyla açıklanmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre; 7.sınıf öğrencilerinin **cinsiyet** değişkenine göre; sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin “farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, bilimsellik, dürüstlük, adil olma ve barış” değerleri için anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p < 0.05$). Bununla birlikte 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan bu değerleri kazanma düzeylerinin kadın öğrencilerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara bakarak kadın öğrencilerin, erkek öğrencilere göre değerleri daha iyi kazandığını söylemek mümkündür.

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, **aile aylık gelir durumuna** göre; barış [$F(462) = 5,430, p < .05$], adil olma [$F(462) = 5,158, p < .05$], farklılıklara saygı [$F(462) = 4,989, p < .05$] ve dürüstlük [$F(462) = 2,797, p < .05$] değerleri için anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ancak vatanseverlik [$F(462) = 2,560, p > .05$], estetik [$F(462) = 1,535, p > .05$] ve bilimsellik [$F(462) = 2,367, p > .05$] değerlerinde anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Araştırmada öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerindeki farklılığın genelde aile aylık gelir durumu yüksek olanlar lehine olduğu görülmüştür. Örneğin aile aylık gelir durumu; 1001-1500 TL ($X = 21,31$) ve 1500 TL üstünde ($X = 21,32$) olan öğrencilerin, 0-500 TL ($X = 18,08$) aylık gelire sahip öğrencilere göre barış değerini daha iyi kazandığı bulunmuştur [$F(462) = 5,430, p < .05$]. Bu bulgulara göre öğrencilerin değerleri kazanmalarında, aile aylık gelir durumunun önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, **anne öğrenim düzeyine** göre; vatanseverlik [$F(462) = 2,560, p > .05$], barış [$F(462) = 2,095, p > .05$], adil olma [$F(462) = 1,596, p > .05$], estetik [$F(462) = 1,535, p > .05$], farklılıklara saygı [$F(462) = 2,560, p > .05$] ve dürüstlük [$F(462) = 1,889, p > .05$] değerleri için anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna karşın öğrencilerin bilimsellik değerini kazanma düzeyleri anne öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$F(462) = 2,246, p < .05$]. Bu farklılığın, annesi hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış ($X = 25,88$) öğrencilere göre annesi lise ile üniversite ve üstü mezunu olan ($X = 28,28, X = 28,35$) öğrenciler lehine olduğu görülmüştür. Bu bulguya göre anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin, düşük olan öğrencilere göre “bilimsellik” değerini daha iyi kazandıkları söylenebilir. Ayrıca bu öğrencilerin annelerinin bilimsellik açısından çocuklarına iyi model oldukları düşünülebilir. Bilimsellik dışındaki değerlerde anne öğrenim düzeyine göre anlamlı bir fark olmaması ise öğrencilerin değerleri kazanmalarında öğrenim düzeyi yüksek annelerin düşük olanlara göre fark oluşturmadığını göstermektedir.

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, **baba öğrenim düzeyine** göre; barış [$F(462) = 2,940, p < .05$], adil olma [$F(462) = 2,339, p < .05$], bilimsellik [$F(462) = 3,281, p < .05$] ve farklılıklara saygı [$F(462) = 2,612, p < .05$] değerleri için anlamlı farklılık göstermektedir. Bu farklılığın ise baba öğrenim düzeyi yüksek gruplar lehine olduğu görülmüştür. Örneğin lise ile üniversite ve üstü öğrenim düzeyindeki babaya sahip öğrencilerin bilimsellik puanları ($X = 28,12; X = 27,47$), babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış öğrencilerin puanlarından ($X = 22,37$) daha yüksektir. Buna karşın öğrencilerinin sosyal

bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, vatanseverlik [F(462) =1,925, p>.05], estetik [F(462) = 0,849, p>.05] ve dürüstlük [F(462) =2,208, p>.05] değerleri için anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu bulgular bize; baba öğrenim düzeyi değişkeninin 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlerin yarısından çoğunu (*barış, adil olma, bilimsellik ve farklılıklara saygı*) kazanma düzeylerinde farklılaşma yarattığını ve bu farklılaşmanın öğrenim düzeyi yüksek babaya sahip gruptaki öğrencilerin lehine olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda; 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmalarında, öğrenim düzeyi yüksek olan babaların fark yarattığı söylenebilir.

7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, **sosyal bilgiler dersi başarı notuna** göre; *vatanseverlik* [F(462) =2,536, p<.05], *barış* [F(462) =9,664, p<.05], *adil olma* [F(462) =9,015, p<.05], *bilimsellik* [F(462) =6,301, p<.05], *farklılıklara saygı* [F(462) =6,315, p<.05] ve *dürüstlük* [F(462) =7,277, p<.05] değerleri için anlamlı farklılık göstermektedir. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre sosyal bilgiler dersi başarı puanı 2, 3, 4 ve 5 olan öğrencilerin bu değerleri kazanma düzeyleri, 1 olan öğrenciler lehine istatistiksel açıdan anlamlı derecede farklı bulunmuştur. Bu bulgulara göre genelde sosyal bilgiler dersinde başarılı olan öğrencilerin değerleri daha iyi kazandıkları söylenebilir. Sosyal bilgiler dersi başarı notuna göre öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri, sadece *estetik* [F(462) = 0,849, p>.05] değeri için anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu da bize araştırmaya katılan farklı sosyal bilgiler dersi başarı puanına sahip öğrencilerin, 7. sınıf sosyal bilgiler dersindeki estetik değerini kazanma düzeylerinin birbirlerinden farklı olmadıklarını göstermektedir.

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlere ilişkin farklı görüşlerinin olduğu bulunmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenleri; öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörleri *okul içi* ve *okul dışı* faktörler olarak iki ayırmışlardır. Bununla birlikte öğretmenler, okul dışında etkili olan faktörleri, okul içinde etkili olanlara göre daha çok vurgulamışlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmalarında okul dışında "*aile (n=17), çevre (n=14) ve kitle iletişim araçlarının (n=10)*" etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu öğretmenlerden Ö-14 düşüncesini; "*Özellikle aile diyorum ben. Çünkü gerçekten çok belli. İyi eğitilmiş çocuk, iyi aileden gelen çocuk, işte belli bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olan çocuk ile olmayan çocuk arasındaki farklar çok bariz. Ben aileyi çok önemsiyorum*" (st.23-25) sözleriyle açıklamıştır. Öğretmenlerden neredeyse tamamının öğrencilerin değerleri kazanmalarında ailenin etkili olduğunu açıkladıkları görülmektedir. Öğretmenlerin bu konuda neredeyse görüş birliği içinde olmaları, öğrencilere değer kazandırma sürecinde ailenin etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanmasında okul içinde; "*öğretmen (n=12), öğrenci (n=10), sınıf arkadaşları (n=5), okulun fiziki ve sosyal yapısı (n=4)*" gibi faktörlerin etkili olduğunu açıklamışlardır. Öğrencilerin değerleri kazanmalarında öğretmenin etkili olduğunu düşünen sosyal bilgiler öğretmenleri bu görüşlerini "*öğretmenin kişilik özellikleri*" ve "*ilkokul öğretmenlerinin etkisi*" olarak ayrıntılandırmışlardır. Ö-11; "*...Öğretmen çok önemli, özellikle de ilkokul öğretmeni. Bizden daha çok ilkokul öğretmeni etkili. Hala çocuk kocaman olduğunda bile ona*

saygı gösteriyor ve dediğini yapıyor. Daha etkili... İlkokul öğretmenin verdiği kazanımı ömür boyu kaldıramıyorsunuz. Kötü bir şeyse bile kalkmıyor. İyi bir şeyse de yok olmuyor. Öylece duruyor..." (st.33-36) sözleri ile öğrencilerin değerleri kazanmalarında ilkökul öğretmenlerinin etkisini vurgulamıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, öğrencilerin değer kazanımında "hazırbulunuşluk düzeylerinin, derse hazırlıklı gelmelerinin, derse karşı tutumlarının ve dersteki akademik başarılarının" etkili olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerden Ö-3, bu görüşünü şu sözlerle dile getirmiştir: "Öğrenciler eğer alt yapı sıkıntısı yaşamıyorsa, yani geçmişte getirdikleri bilgiler yeterliyse öğrenciler kazanım düzeyleri ile ilgili herhangi bir sıkıntı yaşamıyorlar. Sadece işte daha önceki becerileri buna uygunsu bir problem yok. Bir de derse hazırlıklı gelmeleri kazanım düzeylerinin daha artmasına sebep oluyor..." (st.3-6) .

Araştırmada, okulun fiziki ve sosyal yapısının ve sınıf arkadaşlarının değer kazanımında etkili olduğunu düşünen öğretmenlerin sayıca az olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin okulun fiziki ve sosyal yapısı ile ilgili görüşlerinin; "sınıf mevcutlarının kalabalık olması, okuldaki bilgisayar ve teknolojik alt yapı, okulun hedefleri, okul çalışanlarının bakış açısı" biçiminde farklılaştığı görülmüştür. Bazı sosyal bilgiler öğretmenleri, sınıf mevcutlarının kalabalık olmasının öğrencilerin değer kazanım sürecini olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Bu konuda Ö- 8: "Okul içinde etkili olan faktörler bana göre işte konuların yani sadece bu değerler eğitimiyle ilgili de değil. Eğitim kurumu denen yerin sınıf mevcutlarının çok kalabalık olması, bana göre değerler eğitimi de negatif oranda etkiler..." (st.24-26) sözleriyle görüşünü açıklamış ve sınıf mevcutlarının değer kazanım sürecindeki etkisine dikkat çekmiştir.

Bazı öğretmenler de okulda "bilgisayar ve teknolojik alt yapının olmasının", öğretmenin işini kolaylaştırdığını ve derslerinde görseelliği arttırabildiklerini açıklamışlardır. Ayrıca öğretmenlerin, "okulun değer kazanımına yönelik hedeflerinin bulunmasının, okul çalışanlarının bu konuda olumlu bir tutuma ve bakış açısına sahip olmalarının" öğrencilerin değer kazanımlarını olumlu yönde etkilediğini düşündükleri görülmüştür. Sınıf arkadaşlarının değer kazanımındaki etkisine dikkat çeken Ö-1: "...öğrencilere değerleri kazandırırken iyi örnekler çok önemlidir. Hani sınıfın genel havası... Bu noktada sınıftaki ortamda, sınıfta bulunan öğrencilerdeki kazanım düzeyleri yüksek olan, değerleri yüksek olan öğrencilerin çok olması; diğer arada kalan ve o sınıfa adapte olmak zorunda olan öğrenciler için iyi bir model oluşturur..." (st.5-9) sözleriyle bu görüşünü ifade etmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın sonunda; SBDDEÖ ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak elde edilen bulgular, araştırma soruları bağlamında ele alınarak tartışılmıştır. 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, SBDDEÖ'nden aldıkları puanlara ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmiştir. 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin cinsiyet, aile aylık gelir durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi ve sosyal bilgiler dersi başarı notlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ve bunu etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri belirlenmiştir.

7. sınıf öğrencilerinin SBDDEÖ'nden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 134,10'dur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan ise 175'dir. Öğrencilerin ortalama kazanım düzeyi yüzdesi %76,72'dir. Bu değerler; öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin düşük olmadığını ve kısmen yeterli olduğunu göstermektedir. Oysa araştırmada görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin bir çoğu, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanım düzeylerinin yetersiz ve kısmen yeterli olduğunu düşünürken, çok azı öğrencilerin değerleri kazanım düzeylerini yeterli bulmaktadır. Doğanay ve Sarı (2004) ile Baydar (2009) da çalışmalarında benzer sonuçlar ortaya koymaktadırlar. Araştırmacıların, "neden öğretmenler öğrencilerinin değer kazanımlarına ilişkin olumsuz düşüncelere sahip iken, öğrencilerin değer kazanımları öğretmenlerinin düşündükleri kadar yetersiz değil?" sorusuna verdikleri yanıt "öğrencilerin ölçeklerde bilişsel boyutu ön plana çıkararak yanıt vermelerinden ve kendilerini değerlendirme konusunda da nesnel davranmamalarından kaynaklanıyor olabileceği" yönündedir. Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ile 7. sınıf öğrencilerinin SBDDEÖ'nden aldıkları puanlar karşılaştırıldığında; öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanım düzeylerinin öğretmenlerinin düşündükleri kadar yetersiz olmadığı görülmektedir. Ancak burada öğrencilerin kendilerini nesnel biçimde değerlendirebilecekleri de unutulmamalıdır.

Araştırmada, 7. sınıf öğrencilerinin, sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlerden hangilerini kolay, hangilerini zor kazandığı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonunda öğretmenlerin; zor kazanıldığını düşündükleri değerlere göre, kolay kazanıldığını düşündükleri değerleri daha çok vurguladıkları görülmüştür. Öğretmenlerin, öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanımları konusunda, genelde olumsuz görüşlere sahip olmalarına karşın öğrenciler tarafından kolay kazanılan değerleri ön plana çıkarmaları kendi içinde çelişkili bir durum oluşturmaktadır. Öğretmenler, kolay kazanılan değerler içinde en çok vatanseverlik, bilimsellik, dürüstlük, adil olma ve farklılıklara saygının; zor kazanıldığını düşündükleri değerler arasında da en çok adil olma, farklılıklara saygı ve estetik değerlerinin olduğunu açıklamışlardır. Farklılıklara saygı ve adil olma değerlerinin, öğretmenler tarafından hem kolay kazanılan hem de zor kazanılan değerler içinde açıklanması öğretmenlerin bu konuda görüş ayrılığına düştüklerini göstermektedir. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) de çalışmalarında öğrencilerin vatanseverlik ve bilimsellik değerlerini kolay kazandıklarını vurgulamaktadırlar. Oysa öğrencilerin SBDDEÖ'nden aldıkları puanlara göre, değerlerin kazanım düzeyi yüzdelere bakıldığında en düşük estetik (%69,5) ve vatanseverlik (%70,8); en yüksek ise barış (%82,84) ve adil olma (%81,7) değerlerinin olduğu görülmüştür. Yiğittir ve Öcal (2011); 6. sınıf öğrencilerin değer yönelimlerini belirledikleri araştırmalarında, vatanseverlik değerini öğrencilerin %10'undan azının tercih ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmacılar farklı bir araştırmalarında (2011) ise öğretmenlerin en çok milli değerleri kazandırmak istediklerini; öğrencilerde en fazla gözlemlenen ve onaylanan değerlerin başında da vatansever olmak değerinin geldiğini belirtmişlerdir. Araştırmada, bu sonuçla paralel biçimde öğrenciler tarafından vatanseverlik değerinin kazanılma düzeyinin, öğretmenlerinin düşündükleri kadar yüksek olmadığı görülmüştür.

Öğrencilerin barış ve adil olma değerlerini yüksek oranda kazandıkları, Fidan (2013) ve Keskin'in (2008) çalışmalarıyla örtüşmektedir. Araştırmalarda, Keskin'in (2008), adillik/adil olma; Fidan'ın (2013) ise barış değerinin, öğrenciler tarafından kazanım düzeyinin en yüksek olduğu sonucuna ulaşması bu araştırmayı destekler niteliktedir. Baysal (2013) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimi uygulamalarında en az estetik değerini kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenledikleri bulgusuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, 7. sınıf öğrencilerinin estetik değerini kazanmalarında, şüphesiz sosyal bilgiler öğretmenlerinin gerek sınıf içi gerekse sınıf dışı uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Öğretmenler 7. sınıf öğrencilerinin değerleri daha iyi kazanabilmeleri için çok farklı yöntem, teknik ve etkinlikler uygulayabilirler.

Araştırmada; cinsiyet, ailelerinin aylık gelir durumu, anne ve babalarının öğrenim düzeyi ve birinci dönem sosyal bilgiler dersi başarı notu gibi değişkenlere göre 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmiştir. 7.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde yer alan; farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, bilimsellik, dürüstlük, adil olma ve barış olmak üzere tüm değerleri kazanma düzeylerinin, cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği; bu anlamlı farklılığın ise kız öğrencilerin lehine olduğu bulunmuştur. Ancak sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler arasında bu değişkene ilişkin herhangi bir ifade bulunmadıkları görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, alan yazındaki çalışmalarla büyük oranda örtüşmektedir; ancak cinsiyet değişkeninin incelenen tüm değerler için anlamlı farklılık yarattığı araştırma sonuçlarına rastlanmamaktadır. Bazı değerleri gösterme düzeyleri bakımından kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha başarılı olduklarını ortaya koyan farklı araştırmalar dikkat çekmektedir (Akbaş, 2004, Astill, Feather ve Keeves, 2002; Beldağ, 2012; Golzar, 2006; İşcan, 2007; Keskin, 2008).

Araştırmada, kız öğrencilerin değer kazanma düzeylerinin, erkek öğrencilere göre yüksek bulunması bu durumun altında yatan çok sayıda neden olabileceğini ve bunların araştırılmaya değer olduğunu göstermektedir. Nitekim Kohlberg'e göre (1969'dan aktaran Öksüz, 2011: 74-75) bireyin doğumdan itibaren toplumsal yaşama katılım şekli, toplumsal yaşamın öne çıkardığı değerler, toplumun empoze ettiği roller gibi pek çok değişken, bireyin ahlaki gelişimine etki etmektedir. Simmons (1999) araştırmasında, İngiliz öğrencilerin aile ve arkadaşlığa; Amerikalı öğrencilerin ülkelerine bağlılıklarına; Suudi Arabistanlı gençlerin ise, İslam dinine verdikleri önemi ifade eden değerleri tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Öksüz (2011) araştırmasında, Türkiye'deki öğrencilerin değerlere ilişkin algılamalarının; "özsaygı, saygı, hoşgörü, yardımseverlik, dürüstlük, doğruluk, dayanışma" için "yüksek" olduğunu; İngiltere'deki öğrencilerin ise, "dürüstlük ve doğruluk" için "yüksek", "özsaygı ve yardımseverlik" için "orta", "saygı, hoşgörü ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme" için "düşük" düzeyde olduğunu saptamıştır. Araştırmacı bu durumu, Türk toplumunun daha kolektivist ve dindar bakış açısına sahip olmasına, buna karşılık İngiliz toplumunun daha seküler ve bireyselci özelliklere sahip olmasına bağlamıştır. Bu bağlamda araştırmada öğrencilerin değer kazanım düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmasının, Türkiye'deki toplumsal yaşamın gerektirdiği rollerle de ilişkili olabileceği söylenebilir.

Araştırmanın sonunda, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinin aile aylık gelir durumuna göre “barış, adil olma, farklılıklara saygı ve dürüstlük” değerlerinde istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklılaştığı ve bu farklılığın gelir durumu yüksek aileye sahip öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle de paralellik göstermektedir. Nitekim görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenleri, ailenin sosyo- ekonomik yapısının 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinde etkili olduğunu vurgulamışlardır. Bu sonuç, Keskin’in (2008) çalışmasıyla da örtüşmektedir. Buna karşın, 7. sınıf öğrencilerinin “vatanseverlik, estetik ve bilimsellik” değerlerini kazanım düzeylerinin aile aylık gelir durumuna göre değişmediği görülmüştür. Nitekim Akbaş (2004) çalışmasında; ailenin ekonomik düzeyinin ulusal güvenlik, saygı, estetik ve bilimsellik değerlerinin kazanılmasına etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanım düzeylerinin anne, baba öğrenim düzeylerine ve sosyal bilgiler dersi başarı notlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Anlatımdaki bütünlüğü bozmamak için öncelikle öğrencilerin değerleri kazanım düzeyleri, sosyal bilgiler dersi başarı notlarına göre değerlendirilecektir. Araştırmanın sonunda, öğrencilerin sosyal bilgiler dersi başarı notu değişkenine göre “vatanseverlik, barış, adil olma, bilimsellik, farklılıklara saygı ve dürüstlük” değerlerini kazanım düzeylerinin anlamlı olarak birbirinden farklılık gösterdiği ve bu farklılığın başarı notu düşük olan öğrencilere göre yüksek olanlar lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin birçoğunun, öğrencilerin akademik başarılarının, derse karşı tutumlarının ve derse hazırlıklı gelmelerinin, öğrencilerin değerleri kazanım süreçlerini etkilediğini ifade etmesi de bu sonucu desteklemektedir. Akademik başarı ile değerlerin kazanılma düzeyi arasındaki ilişkileri konu edinen çeşitli araştırmalara rastlamak mümkündür (Finck, Hansen ve Jensen, 2003; Golzar, 2006; Owens, 2005). Ancak sosyal bilgiler dersi bağlamında bu konuda araştırmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. İşcan (2007), Türkçe, sosyal bilgiler, fen ve teknoloji dersleriyle bütünleştirilerek, 4. sınıf öğrencilerine yönelik bir değer eğitimi programı uygulamıştır. Araştırmanın sonuçlarını destekler biçimde, programa katılan öğrencilerin değerlere ilişkin puanları ile söz konusu derslere ait yılsonu notları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde ilişki olduğunu belirlemiş ve öğrencilerin değerleri kazanım düzeyleri ile söz konusu derslere ilişkin başarıları arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada, anne ve baba öğrenim düzeyine göre, 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazanım düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Anne öğrenim düzeyine göre, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanım düzeylerinin sadece “bilimsellik” değerinde anlamlı farklılık gösterdiği ve bu farklılığın, öğrenim düzeyi daha yüksek olan anneler lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beldağ (2012) da “farklılıklara saygı” değeri dışında anne öğrenim düzeyinin, öğrencilerin değer kazanımlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak araştırmasında, anne öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin kazanımlarının “farklılıklara saygı ve bilimsellik” değerlerinde daha iyi olduğunu açıklamıştır. Baba öğrenim düzeyine göre ise 7. sınıf öğrencilerinin “barış,

adil olma, bilimsellik ve farklılıklara saygı” değerlerini kazanım düzeylerinin istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği ve bu farklılığın öğrenim düzeyi daha yüksek olan babalar lehine olduğu görülmüştür. Keskin (2008), anne ve baba öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin değer kazanımlarını gösteren puanların yükseldiğini tespit etmiştir. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler içinde ailenin önemini vurgulamaları ve eğitilmiş aileye dikkat çekmeleri de eğitilmiş bir ailenin çocuklarının değerleri kazanmalarında etkili olduğunu göstermesi bakımından önemli görülmektedir.

Araştırmanın sonunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörleri; okul içi ve okul dışı olarak ayırdıkları, ayrıca okul dışında etkili olduğunu düşündükleri faktörler içinde aile, çevre ve kitle iletişim araçlarını daha çok vurguladıkları görülmüştür. Bu araştırmanın sonuçlarıyla paralel biçimde Kuş (2009), Baydar (2009), Yeşilyurt ve Kurt (2012) da öğrencilerin değer kazanım sürecinde okul dışı faktörlerin büyük bir role sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Öğretmenler, öğrencilerin değerleri kazanmalarında, okul dışında en çok ailenin etkisini açıklamışlardır. Öğretmenler; ailenin sosyo-ekonomik durumu, çocuklarına doğru model olmaları, aile eğitimi, ailenin bilinçli bir yapıya sahip olması gibi aileye ilişkin pek çok faktörün öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkilediğini düşünmektedirler. Baydar (2009) ve Akbaş'ın (2004) araştırmalarının sonunda, öğretmenlerin değerlerin öğretiminde en önemli etken olarak aileyi gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Yıldırım (2009), sınıf öğretmenlerinin değerler eğitiminin ailede başlaması ve etkili biçimde sürdürülmesi, daha sonra bu görevin okul tarafından devam ettirilmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmektedir. Kuş (2009) araştırmasında, öğretmen ve öğrencilerin aile, medya ve sosyal çevre olarak belirlenen okul dışı etmenlerin değerlerin kazanılmasında en etkili etmen olduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Taylor (1996: 131) da bireylerin kendi inanç, tutum ve değerlerini oluşturma sürecinde bunları, akranları, aileleri, önem verdikleri diğer kişiler ve televizyonda gördükleri modellerin görüş ve hareketleri ile karşılaştırdıklarını açıklamaktadır. Bu bağlamda değerler eğitimi sürecinde ailenin, akranların, toplumun ve medyanın etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinde okul içinde en çok öğretmen ve öğrenci özelliklerinin etkili olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca öğrencinin sınıf arkadaşlarının ve okulun fiziki ve sosyal yapısının da değer kazanımında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ryan (1993: 18), okul yöneticileri, öğretmenler ve diğer öğrencilerin davranışlarının, öğrenci davranışları üzerindeki; Baydar (2009) ise öğrencinin sürekli etkileşimde olduğu öğretmen, kitap ve okul arkadaşlarının değer kazanımındaki etkisini açıklamaktadır. Sarı (2007), düşük ve yüksek okul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim okulunda değerlerin kazanım sürecini incelemiş ve okulun fiziki ve sosyal yapısının değerlerin kazanımındaki rolünü açıklamaya çalışmıştır. 7. sınıf öğrencilerinin çoğunlukla ergenlik döneminde buldukları göz önüne alındığında, bu dönemde öğrenciler üzerinde arkadaşlarının etkisini yadsımak mümkün değildir. Nitekim Taştan'a (2004: 16) göre, akranların tutumları üzerindeki etkisi, çocukların anne-babadan çok arkadaşları ve tanıdıkları ile birlikte olmaya başladıkları ergenlik döneminde

kendini göstermektedir. Ergenlik döneminde akranlar, çocuğun anne-baba ile kurduğu yakın ilişkinin yerini alarak giderek daha önemli olmaya başlamaktadırlar. Bu bağlamda, öğrencilerin özellikle ergenlik döneminde arkadaş seçimlerine dikkat etmeleri, bu konuda gerek ailenin, gerekse okul yönetimi ve öğretmenlerin öğrencileri doğru yönlendirmeleri gerekmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak şu öneriler getirilebilir:

- Ailelerin çocuklarının değerleri kazanımları üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin tıpkı okulöncesi dönemde olduğu gibi derse aile katılımını sağlayacak etkinlikler planlaması, okul yönetimleri tarafından desteklenebilir. Hatta sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve programın uygulanmasına yardımcı kılavuzlarda, öğretmenlerin ders kapsamında aile katılımını ve ailelerle işbirliğini nasıl sağlayacağına ilişkin açıklamalara yer verilebilir.

- Öğrencilerin değerleri kazanımlarında; okul yönetimi, öğretmenler ve okul çalışanlarının tutum ve davranışları büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte okulda öğrencilerin değerleri kazanımlarını destekleyecek; film, tiyatro gösterimleri, panel, yarışma, sergi vb. etkinlikler düzenlenebilir. Okul-aile işbirliğini artıracak seminer, çalıştay vb. çalışmalar yapılabilir.

- Öğretmenlerin öğrencilerinin değerleri kazanımlarına yönelik uyguladıkları farklı yöntem ve tekniklerin etkisi araştırma konusu yapılabilir. Sosyal bilgiler dersinde akademik başarı ile değerlerin kazanımları arasındaki ilişkileri ortaya çıkaran araştırmalar gerçekleştirilebilir.

- Değerlerin kazanılmasında, öğrencilerin olumsuz çevresel koşullar, medya ve arkadaşlardan uzaklaştırılabilmesi için doğru yönlendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu konularda ihtiyaç görülmesi durumunda öğrencilere katkısı olabilecek seçimlik dersler açılabilir. Günümüzde medyanın etkileri düşünüldüğünde, tüm öğrencilere Medya okuryazarlığı dersinin aldırılması ve dersin etkili işlenmesi önerilebilir.

- Öğrencilerin değerleri kazanımlarını etkileyen faktörler ayrıntılı olarak araştırılabilir. Örneğin kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre değerleri daha fazla kazanmalarının altındaki sosyal, kültürel, ekonomik ya da siyasal gerçekler, öğretmen, öğrenci, yönetici, aile ve toplumun farklı kesimlerinin görüşlerine dayalı olarak araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akbaş, O.(2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal, (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*, içinde (s. 335-360). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değerler eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Astill, B. R., Feather, N. T. & Keeves, J. P. (2002). A Multilevel Analysis of the effects of parents, teachers and schools on student values. *Social Psychology Education*, 5, 345-363.
- Atbaşı, C.(2007). *İlköğretim II. kademe (6.ve7.sınıfta) sosyal bilgiler dersinin öğretimi ve öğretiminde yaşanan güçlükler (Aksaray örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin etkililiği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı, F. A. & Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 195-213.
- Başçı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bulach, C. R. & Butler, J. D. (2002). The occurrence of behaviors associated with sixteen character values. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 41, 200-214.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Creswell, W. J. & Plano Clark, V.L. (2014). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi*. Y. Dede ve S.B. Demir, (Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelik, F. (2010). *5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Deveci, H. & Dal, S. (2008). Primary school teachers' opinions on the efficacy of social studies program in value gain. *Humanity & Social Sciences Journal*, 3(1), 1-11.
- Dılmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlâki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınılanması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğanay, A. & Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Eğitim Yönetimi*, 10 (39), 356 – 383.
- Doğanay, A. (2009). Değerler eğitimi. C. Öztürk, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi*, içinde (s. 225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ediger, M. (1998). Trends and issues in teaching elementary school social studies. *College Student Journal*, 32(3), 347-363.
- Ercan, İ. (2001). *İlköğretim sosyal bilgiler programlarında ulusal ve evrensel değerler*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fidan, N. K. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi: nitel bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (3), 361-388.
- Finck, C., Hansen, C. & Jensen, J. (2003). Improving student achievement through character education. Chicago, Illionis: Master of Arts Action Research Project. Saint Xavier University&IRI/Skylight Professional, Field-Based Masters Program (SO 034560, ED 477 142).
- Golzar, F. A. (2006). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gömleksiz, M. N. & Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Husu, J. & Tirri, K. (2007). Developing whole school pedagogical values-a case of going through the ethos of good schooling, *Teaching and Teacher Education*, 23, 390-401.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri (Kırşehir ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kuş, D. (2009). *İlköğretim programlarının, örtük programın ve okul dışı etmenlerin değerleri kazandırma etkililiğinin 8. sınıf ilköğretim öğrencilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mccooy, P. (2011). *Urban youth culture: finding engagement in city school spaces by listening to youths' education values*. Ph.D. thesis. New York University. Pro Quest Dissertations and Thesis, UMI Number 3454480.
- Memişoğlu, H. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *International Journal of Social Science*, 6(3), 405-425.
- Mikulics, M. P. (1998). *A systematic classification of approaches in values/ethics/moral/character education*, Ph.D thesis, United States International University. ProQuest Dissertations and Thesis, AAT 9904085.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*, Second edition. London: Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı. (4-5-6-7. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi
- Owens, V. (2005). Values disparity and academic achievement among ugandan adolescents. *Journal of Beliefs and Values*, 26(3), 311-315.
- Öksüz, Y. (2011). 11-12 yaş çocuklarının değerleri kazanım düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılması: samsun-lancashire örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4(2), 61-78.
- Prencipe, A. (2001). *Children's reasoning about the teaching of values*, Master thesis, University of Toronto. ProQuest Dissertations and Thesis, AAT MQ58877.
- Rainey, T. R. (1999). *Perceptions from a select sample of rural, east-central illinois, high school social studies teachers on their role as value educators*, Ph.D thesis, University of Illinois. ProQuest Dissertations and Thesis, AAT 9953117.
- Ryan, K. (1993). Mining the values in the curriculum. *Educational Leadership*, 51(3), 16-18.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek okul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıcan, E. (2006). *1998 İle 2004 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının vatandaşlık değerleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Simmons, C. (1999). A comparative study of educational and cultural determinants of adolescent values. *Journal of Beliefs & Values*, 20(2), 208-218.
- Şahin, H. K. (2010). *İlköğretim okullarında sosyal bilgiler dersini yürüten 4. ve 5. Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin kazandırılmasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Taştan, N. (2004). *Çatışma çözme ve akran arabuluculuğu eğitimi programlarının ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin çatışma çözme ve akran arabuluculuğu becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tarkoçin, S., Berktaş, D. ve Balat, G. U. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf içi etkinliklerde çocuklarla olan iletişimlerinde kullandıkları değerlerin incelenmesi, *Pegem Journal of Education & Instruction*, 3(2), 37-49.
- TAYLOR, M. J. (1996). Voicing their values: pupils' moral and cultural experience. J. M. Halsstead and M. J. Taylor (Eds). *In Values education and education in values in* (p.121-142). London and New York: Routledge Falmer.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, (24) 7, 1791-798.
- Titus, D. L. (1994). Values Education in American Secondary Schools. (Speeches/Meeting Papers), (ERIC Document Reproduction Service No. ED381423).
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(24), 543-559.
- Uçar, S. (2009). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Veugelers, W. & Kat, E. (2003). Moral task of the teacher according to students, parents and teachers. *Educational Research and Evaluation*, 9(1), 75-91.
- Yazar, T. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2), 65-84.

- Yeşilyurt, E. & Kurt, İ. (2012). Değerleri kazandırmasındaki etkililik açısından resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7(4), 3253-3272.
- Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of turkish class teachers: a phenomeonological approach. *Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.
- Yıldırım, A & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. bas-
kısı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yiğittir, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4 ve 5.sınıf değerlerinin kazanılma düzeyi*. Yayınlan-
mamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yiğittir, S. & Öcal, A. (2011). Lise tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi konusun-
daki görüşleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20): 117-124.
- Varol, Ç. (2013). *Sosyal bilgiler derslerindeki değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşle-
ri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi eğitim Bilimleri enstitü-
sü.